

JOC MOTOR I INTEGRACIÓ SOCIAL D'ALUMNES AMB DEFICIÈNCIES: APROXIMACIÓ SÒCIO-PRAXIOLÒGICA

Pedro Ruiz Sánchez,
Professor d'Educació Física especial,
INEFC-Lleida.

Resum

Darrerament, cada vegada són més les veus que defensen que les activitats físiques poden facilitar la integració de persones amb deficiències. Tanmateix, en aquelles pràctiques en què la naturalesa del joc es fonamenta en la interacció motriu entre els participants, els jugadors amb deficiències psíquiques solen presentar certes dificultats per a la plena participació.

En aquest treball s'estudien aquells elements que determinen la participació del nen amb dificultats especials en el joc. Per a això, s'han establert tres nivells d'investigació diferent. En primer lloc es procedeix a realitzar una anàlisi "temàtica-estructural", en què s'atén l'estructura del joc. Seguidament, es passa a un segon "nivell funcional", on s'estudien les conductes motrius dels jugadors, mentre que en tercer lloc es procedeix a realitzar una "anàlisi afectivo-social" mitjançant un estudi sociomètric del grup. Així mateix, s'analitza la participació motriu d'un nen afectat de deficiència psíquica, junt a altres que no ho són, després que s'hagi aplicat un programa d'intervenció per part del professor d'EF del grup.

Paraules clau: integració, interacció motriu, sociomotricitat, sociometria, conducta lúdica, anàlisi temàtica, anàlisi funcional, anàlisi socioafectiva.

Integració i activitat física

És necessari atendre l'origen i l'evolució del moviment integracionista per poder comprendre l'actual significació dels

termes "integració" i "normalització". Entre 1950 i 1960, als països nòrdics, van sorgir una sèrie de reivindicacions dels drets humans per part de grups marginals de disminuïts. Aquestes pressions van tenir repercussions legals, i posteriorment es van reflectir en les primeres experiències d'integració escolar de nens amb deficiències (Colomer, 1986). Tots aquests fets van portar a la concreció teòrica de la integració social de persones disminuïdes (Rabinad, 1989).

El concepte de "normalització" va ser introduït a les lleis daneses i significava "l'acceptació de les persones afectades amb la seva disminució i l'oferiment d'unes condicions de vida normals; és a dir, el fet d'oferir-los les mateixes condicions que qualsevol altre ciutadà tingui al seu abast, incloent el tractament assistencial, l'educació i la formació adaptada a les necessitats del minusvàlid, perquè puguin desenvolupar

par al màxim les seves capacitats" (Bank-Mikkelsen, 1981).

Des de plantejaments sociològics (Sheck, 1973) es concep la integració com la unificació de la societat, creant-se vincles entre els individus que la componen. Des d'aquesta perspectiva, la integració és entesa com un canvi social basat en les relacions entre els individus.

Així, la integració tindria un abast multifactorial i es podria referir als diversos àmbits de la vida social: l'escolar, l'educatiu, el laboral, el familiar, l'oci, etc. Però perquè es produeixi aquest canvi en la societat, no n'hi ha prou que l'individu "estigui" a la societat com un membre més de la gran massa, sinó que realment hi participi. Això ha dut que diversos autors s'hagin referit a les possibilitats que pot oferir la pràctica esportiva com a mitjà d'integració (Ruiz, 1990).

La població amb deficiències no ha estat al marge de l'auge que han expe-

rimentat l'esport i les activitats físiques. Tanmateix, els seus orígens tenen una orientació eminentment terapèutica o rehabilitadora per anar progressivament diversificant-se (competició, educació o recreació).

Això ha dut a reconsiderar el paper de l'educació física, que tradicionalment ha estat massa preocupada per la "psicomotricitat", deixant de banda aspectes socials i relacionals (Parlebas, 1986).

Objecte d'estudi

Si els individus amb deficiència visquessin, treballessin, s'eduquessin i es divertissin exclusivament amb altres deficients, seria impossible que apren-

guessin a conviure en societat (García, 1988). Per això, si pretenem la seva integració social mitjançant la pràctica esportiva, caldrà conèixer en quines condicions desenvolupen aquestes activitats juntament a individus sense minusvalia.

En aquest estudi s'analitzen els processos de relació interna d'un grup de nens d'una escola esportiva en la qual dos d'ells tenen una deficiència psíquica. Així, ens ocuparem del comportament pràctic del grup durant el "joc de les deu passades".

Es pretenen conèixer aquells aspectes sobre els quals pot incidir el professor d'educació física per facilitar la integració d'alumnes amb deficiència en un grup ordinari. Per a això s'analitza la

relació existent entre l'estructura del joc, el comportament pràctic dels jugadors (tant aquells que tenen deficiència com els que no) i la xarxa socio-afectiva.

Metodologia

Per poder estudiar en profunditat els processos de relació interna del grup, seguirem una adaptació de l'esquema proposat per Munne (1982), en què es distingeixen tres nivells (vegeu gràfic 1):

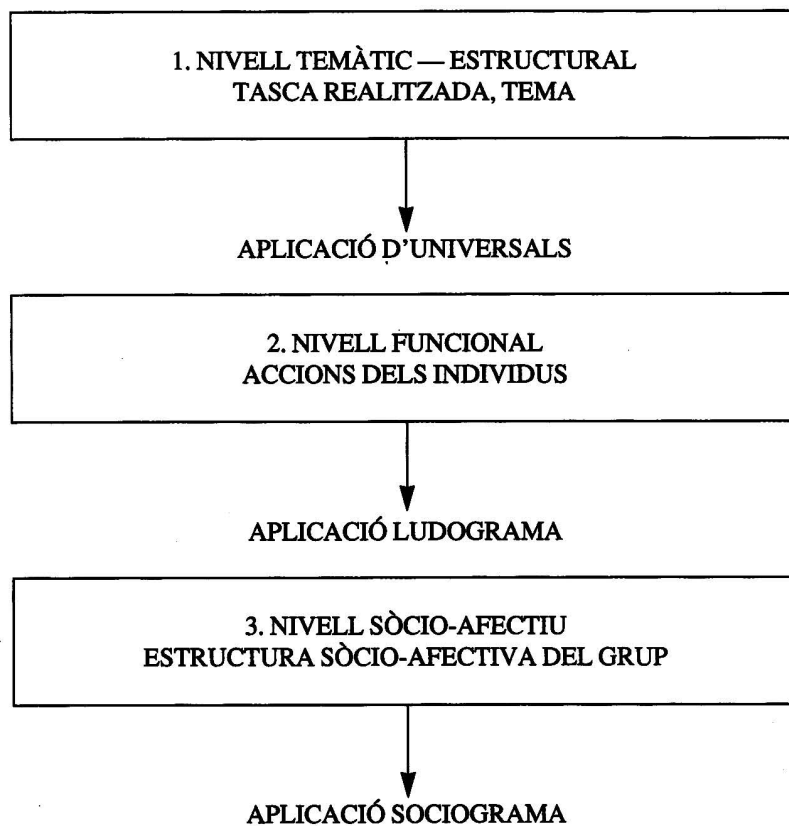
1. *Nivell temàtic.* Estudia el contingut del que uneix els membres del grup, o la tasca que realitzen. Per a això aplicarem els Universals de Parlebas.
2. *Nivell funcional.* Considera el procediment o la forma d'actuar dels diferents components del grup mentre realitzen l'activitat en qüestió, i ve, per tant, determinat pel nivell temàtic. Es realitzarà una anàlisi praxiològica de l'activitat realitzada basada en l'observació.
3. *Nivell socio-afectiu.* Estudia l'estructura socio-afectiva del grup, per a la qual cosa s'aplica un sociograma (Moreno, 1962).

La interrelació dels tres nivells ens permetrà conèixer la dinàmica interna del grup. Els estudis que més han proliferat han estat els referits al nivell afectiu, a causa dels diferents instruments creats per la psicologia social. Possiblement aquesta ciència pugui estudiar les tendències socio-afectives dels individus que practiquen jocs sociomotrius, però la seva anàlisi quedarà limitada i tallada, ja que no atindrà les conductes motrius.

1. Temàtic-estructural

Abans d'aprofundir en l'anàlisi de l'estructura d'un grup, cal atendre el nexa d'unió dels seus membres, el "tema" comú que els uneix i ocupa, en aquest cas el "joc de les deu passades".
Descripció del joc observat: dos equips

METODOLOGIA

Gràfic 1.

del mateix nombre de jugadors, entre 4 i 15 aproximadament, ocupant un espai de dimensions variables però determinades (dependrà del nombre de jugadors) lluitaran per realitzar deu passades consecutives, entre els seus components, sense que l'equip contrari aconseguixi interceptar-la. Si un dels jugadors de l'altre equip intercepta la pilota, el compte de les passades començarà de zero.

Quan un equip arriba a fer deu passades sense interrupció aconseguix un punt. La partida finalitza quan s'assoleix un nombre determinat de punts o se supera el temps fixat.

L'activitat serà analitzada independentment de les característiques dels individus que la practiquen. Això plan-

teja la necessitat de definir un model de joc esportiu, que pretengui la construcció esquemàtica i teòrica de la realitat des d'una perspectiva abstracte i, si és possible, matemàtica. En definitiva, ens estem referint a la necessitat de realitzar una anàlisi estructural del joc. Parlebas (1986) concedeix una gran importància a l'estructuralisme en no referir-se als fets concrets, sinó a l'esquema que reproduiria el joc.

El model que ens possibiliti el coneixement del joc esportiu, segons Parlebas (1987) atindrà la seva lògica interna. Aquesta es manifesta fonamentalment a través de les prescripcions del codi del joc, ja que indueixen a determinats comportaments corporals. Així, el reglament del joc determinarà la utilització de deter-

En definitiva, s'està referint al conjunt de factors que defineixen cada un dels jocs esportius, que fan que tots siguin diferents entre sí.

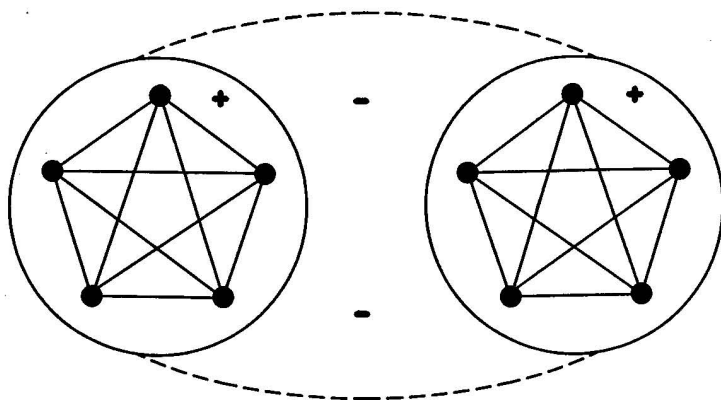
Xarxa de comunicació motriu

Si tenim en compte que els jugadors queden agrupats en dos equips del mateix nombre de components, podrem afirmar que es tracta d'un dol simètric (Parlebas, 1988). És una xarxa 2-exclusiva en la qual cada jugador només podrà ser company dels uns i adversari dels altres (col.laboració o oposició), mantenint una relació estable durant tot el joc (vegeu gràfic 2)

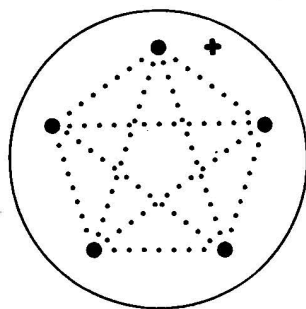
Aquest aspecte es tindrà en compte a l'hora de formar els dos equips, ja que s'haurà d'anar amb cura d'on se situen els nens amb necessitats especials perquè les dues parts quedin equilibrades.

Xarxa d'interacció de marca

En aquest joc es valoraran positivament aquelles comunicacions motrius (de col.laboració) que s'estableixin entre els components d'un mateix equip. Es consideren accions de col.laboració les passades que efectuïn els jugadors, ja que l'objectiu del joc serà establir una cadena ininterrompuda de deu passades (vegeu gràfic 3).

Gràfic 2. Xarxa de comunicació motriu

Gràfic 3. Xarxa d'interacció de marca

minats espais, de materials, com també el tipus i la naturalesa de les interaccions que es puguin donar, els seus objectius i les interaccions de marca (sistemes de puntuació propis de cada joc esportiu). Es tracta de determinar quina és l'estructura interna del joc que s'estigui practicant per poder arribar a la seva modelització. Parlebas (1987, p. 284) afirma que els universals dels jocs esportius són "models operatoris que representen estructures de base de funcionament de tot joc esportiu, sent portadors de la lògica interna d'aquests".

JUGADOR AMB PILOTA	JUGADOR SENSE PILOTA	JUGADOR EQUIP SENSE PILOTA
Treu inici: posa la pilota en joc al començament del partit	Rep: del company	Marca jugador: intenta recuperar pilota
Treu de banda: posa la pilota en joc des d'un lateral	Espera passiu: està al marge del joc	Intercepta: aconsegueix recuperar la pilota
Perd: el control de la pilota	Espera actiu: es desmarca perquè li passin la pilota	Passiu: està al marge del joc
Alerta: intenta passar la company	—	—
Passa: al company	—	—

Quadre 1.

Atesa la pròpia reglamentació del joc, serà evident que necessàriament els jugadors d'un equip hauran de cooperar entre ells, incloent aquells que puguin tenir alguna deficiència, ja que d'això dependrà el resultat final.

Sistema de puntuació

Les interaccions de marca d'un altre equip arriben a ser comparades per determinar el guanyador. En aquest cas, es podrà optar per establir un temps límit o assolir una determinada puntuació. Així, en funció del que estimi el director del joc (professor d'E.F.), tenint en compte les necessitats del grup, es decidirà per una o una altra opció, amb la qual cosa l'activitat s'adaptarà a les característiques del grup.

Sistema de rols

Parlebas (1988) defineix el rol com l'aspecte dinàmic de l'estatus. Referint-nos concretament al "joc de les deu passades", aplicarem el concepte de rol estratègic que Hernández (1987) analitza i proposa per als esports d'oposició-col.laboració:

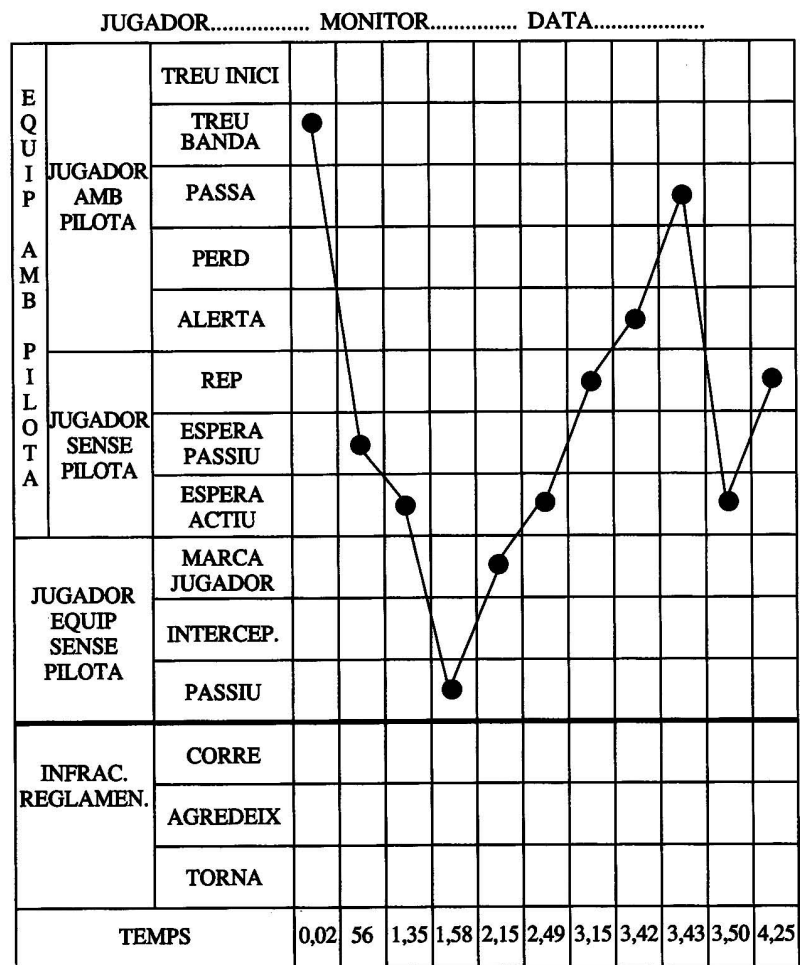
- Jugador amb pilota.
- Jugador amb pilota de l'equip que la té.
- Jugador de l'equip que té la pilota.

Sistema de subrols

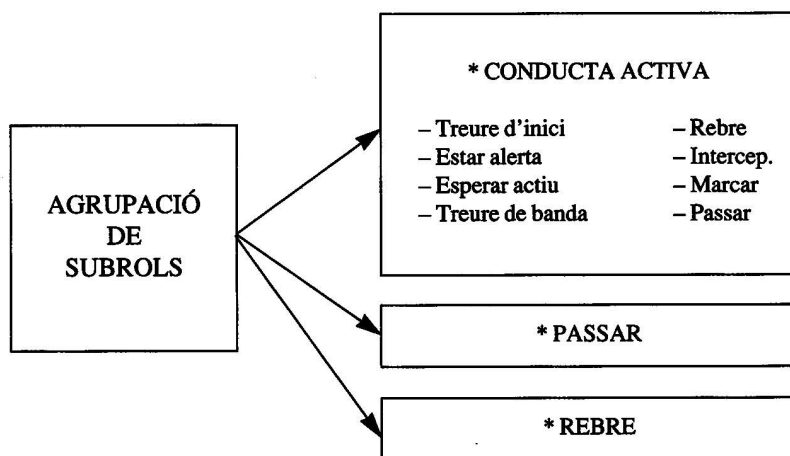
És la unitat mínima d'acció associada a un rol. El subrol és una categoria que reagrupa totes les successions de comportament que revelen la mateixa intenció estratègica immediata. Partint dels rols definits anteriorment, vam detectar els subrols que especifiquem al quadre 1.

Codi praxèmic i gestèmic

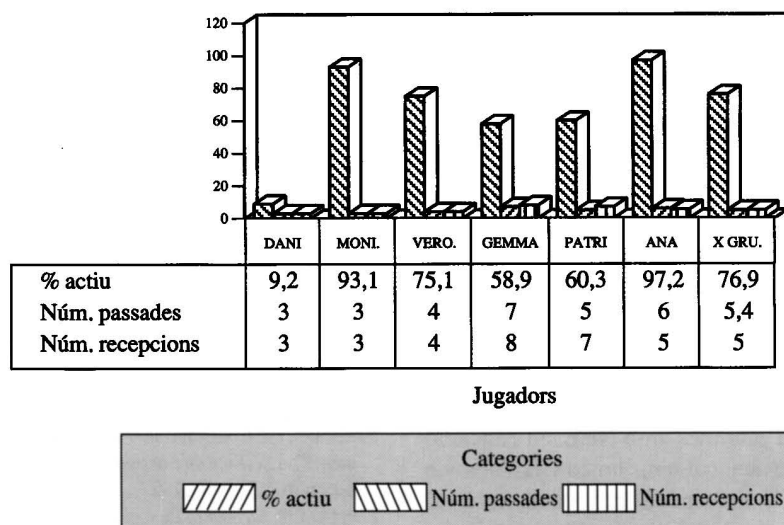
Tant el codi praxèmic com el gestèmic formen part de la comunicació indirecta. Tanmateix, en necessitar ciències com la semiologia, la semiòtica, etc., escapa en aquests moments del nostre objecte d'estudi. No obstant això, en estudis posteriors aconsellaria una anàlisi en profunditat, ja que es podria

Gràfic 4. Ludograma de les "10 passades"

Gràfic 5. Agrupació de subrols

Gràfic 6. Resultats de les sessions en què no hi va haver intervenció del professor

obtenir una valuosa informació sobre la comunicació establerta durant el joc, mitjançant praxemes i gestemes.

2. Anàlisi funcional

Si abans s'havia actualitzat l'estructura del joc, ara ens interessarà conèixer i aprofundir en la conducta pràctica que cada jugador manifesta durant un espai de temps. Això ens conduirà a entendre la naturalesa de la interacció motriu establerta, tant amb els companys com amb els adversaris. Per a això atendrem els diferents subrols que el jugador va manifestar. L'instrument de registre utilitzat

serà el ludograma (gràfic 4), i es podrà registrar el seu itinerari pràctic. Això ens indicarà:

- Amb qui interactua.
- Quina és la seva implicació motriu (actiu/passiu) en el joc.

Per facilitar l'anàlisi, els resultats obtinguts mitjançant el ludograma han estat agrupats en tres grans categories (gràfic 5):

- Conducta activa. (Treure al començament, tret de banda, perd, alerta,

passa, rep, espera actiu, marca jugador i intercepta).

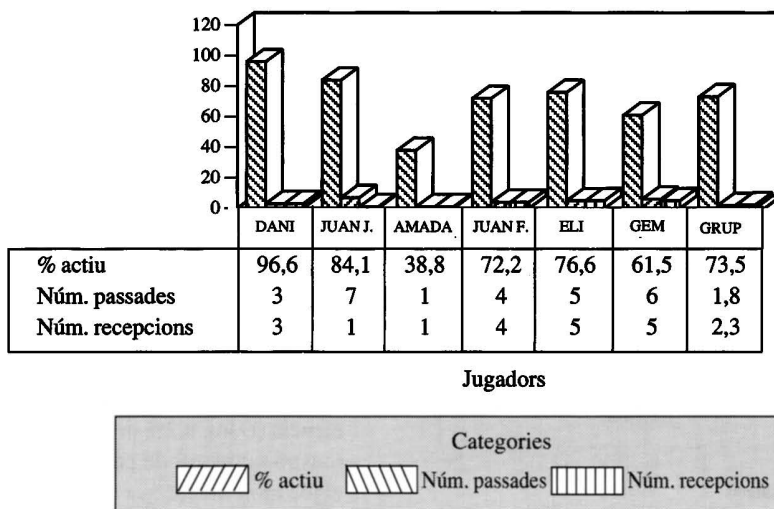
- Passades realitzades. (A qui passa).
- Recepcions realitzades. (De qui rep).

L'observació i posterior registre en ludograma ha estat realitzat en dues condicions diferents:

- "Sessions tipus 1". El professor únicament intervé al principi del joc i en determinades situacions que poden ser conflictives. S'ha constatat com un dels dos nens amb deficiència (Dani, 9,2% del temps total) mostra un nivell de participació en el joc molt menor que els seus companys, sobretot quan no té la pilota, amb la qual cosa les relacions que estableix amb ells són mínimes (gràfic 6).
- "Sessions tipus 2". A diferència del que passa en les sessions anteriors, en aquestes el professor ajuda contínuament a un dels dos nens amb deficiència a prendre decisions amb implicacions motrius. És a dir, li indica quines accions ha de realitzar durant el joc. En aquesta ocasió, el percentatge de conducta activa mostrada per aquest, 96%, augmenta considerablement, i s'implica molt més directament en el joc (gràfic 7).

Anàlisi socio-afectiva

L'estructura socio-afectiva del grup ha estat analitzada mitjançant l'aplicació d'un sociograma, amb posterior tractament informatitzat. Hem constatat que els dos individus amb deficiència psíquica són els que mostren un índex de popularitat més baix del grup. Tanmateix, no són els que presenten un índex d'antipatia (IA) major, per la qual cosa no es pot afirmar que sigui rebutjats. Tots dos desconeixen la seva posició social en el grup, i se sobrevaloren. En general mostren pocs rebutjos recíprocs (RR), per la qual cosa la seva ubicació en el grup no és especialment conflictiva. D'altra banda, l'anàlisi grupal

Gràfic 7. Resultats de les sessions en què va intervenir el professor

reflecteix l'existència de quatre grans subgrups, en que el primer és aglutinat al voltant del líder. Els dos nens amb deficiència psíquica no estan integrats en cap subgrup, tot i que mantenen certes relacions amb altres membres.

Conclusions

Específiques

- No hem constatat cap relació entre l'estructura socio-afectiva del grup i la conducta socio-motriu manifestada durant el joc. Les preferències socio-afectives no són determinants a l'hora de seleccionar amb qui s'estableixen les interaccions motrius, ja que òbviament el reglament determina que s'ha de col·laborar amb els companys de l'equip.
- El professor d'educació física ha de prestar ajuda als alumnes amb deficiència psíquica, i els ha de donar informació suplementària i especialment dirigida sobre les accions motrius a desenvolupar durant el propi joc.
- La lògica dels jocs sociomotrius implica establir una determinada

relació amb els adversaris i companys de joc, facilitant la integració d'alumnes amb necessitats educatives especials (NEE).

- Els alumnes amb NEE necessiten un programa específic que els ajudi a incorporar-se a l'estructura del grup, ja que no tenen prou habilitats socials.

Generals

- Per facilitar la integració escolar d'alumnes amb NEE, en educació física, cal tenir un coneixement de l'estructura de grup, analitzant-la no tan sols des d'una perspectiva socio-afectiva, sinó també atenent la tasca realitzada (anàlisi estructural i funcional). Això implica recórrer a estudis socio-praxiològics.
- Els programes d'E.F. han d'incloure en els seus continguts jocs socio-motrius, ja que fomenten la relació entre els individus, i faciliten la seva interacció escolar. Mitjançant el joc es poden adquirir tècniques socials (Cherry, 1976), ja que motiva i propicia la col·laboració social (Rast, 1984).

- Cal continuar i ampliar estudis praxiològics que tractin sobre jocs de diferent estructura (ambivalent, només de cooperació, inestables, canviants, convergents, etc.) i no tan sols amb els de col·laboració/oposició.

Bibliografia

- BANK-MIKKELSEN. "La normalización como objetivo en las actividades de la vida diaria", en *Boletín de estudios y documentación de Servicios Sociales*, INSERSO, núm. 7, 1981, p. 34.
- CHERRY, C. *Creative play for the developing child: Early lifehood through play*, Fearon Pitman Publishers, Inc, Belmont, CA, 1976.
- COLOMER, M. *Informe: Problemática de les disminucions físiques, psíquiques i sensorials*, Ed. Patronat de disminuïts de l'Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1986, pp. 15-19.
- GARCÍA, P. "Normalización e integraci6n", a *Manual de Educaci6n Especial*, Ed. Anaya, Madrid, 1986.
- MORENO, J.L. *Fundamentos de sociometría*, ed. Paid6s, Buenos Aires, 1962. Citado por VISAUTA en *Técnicas de investigaci6n social. Recogida de datos*, Ed. PPU, Barcelona, 1989, p. 328.
- MUNNÉ, F. *Psicología social*, Ed. CAC, Barcelona, 1982.
- PARLEBAS, P. "Problématique de l'éducation physique", en *Dossier EPS*, núm. 4, *Activités Physique et Education Motrice*, París, 1986.
- PARLEBAS, P. "Contribution a un lexique commenté", a *Science de l'action motrice*, Publication INSEP, París, 1987.
- PARLEBAS, P. *Elementos de sociología del deporte*, Ed. Junta de Andalucía, UNISPORT, Málaga, 1988.
- RABINAD, S. i BURGUERA, N. *Disminuci6n i societat. Aproximaci6n a l'anàlisi sociol6gica de les persones amb disminuci6n a Barcelona ciutat*, Ed. Ajuntament de Barcelona, Institut Municipal de Disminuïts, Barcelona, 1989, p. 38.
- RAST, M.M. *Play dreams, and limitation in childhood*, W.W. Norton, New York, 1984.
- RUIZ, P. "La integraci6n social del disminuïdo mediante las actividades físicas", en *Curs de Formaci6n per a Tècnics de serveis Socials en el Camp de la Disminuci6n Física*, Diputaci6n de Barcelona, Barcelona, 1990.
- SCOECK, H. *Diccionario de sociología*, Ed. Herder, Barcelona, 1973.